УДК 159.954.4
DOI: 10. 33099/2617-6858 – 20 – 56 – 3 – 70-75

Литвинчук Л. М. *доктор психологічних наук, старший науковий співробітник Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*
https://orcid.org/0000-0002-5085-4499

СТИМУЛЯЦІЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Стаття присвячена дослідженню стимуляції творчої активності суб'єктів освітнього простору як технології забезпечення психологічного здоров'я. Для вирішення цього завдання, було використано методику «Геоколор» в модифікації Віннічук І.П. Згідно з результатами проведеного дослідження стає зрозуміло, що попереднє засвоєння стратегії комбінування позитивно впливає на швидкість продукування образів, а також на їх різноманітність, багатоваріантність.

Ключові слова: *психічне здоров'я; творча активність; стратегія комбінування; аналіз через синтез; вміння; навичка; освітнє середовище.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Однією з рис сучасних демократичних суспільств є перегляд традиційних цілей освітнього простору, який сьогодні полягає не в створенні ідеальних умов для розвитку підростаючої особистості, які передбачають вільне від будь-яких конфліктів навколишнє середовище, а в забезпеченні різнобічності розумової і рухової підготовленості особистості до вступу в доросле життя.

Поряд з освоєнням академічної програми підліток повинен опанувати навичками самоконтролю і самооцінки, вирішення конфліктів і співпраці, емпатії та поваги точки зору опонента. Для цього необхідно особливу увагу приділити розвитку системи інтелектуальних і рухових навичок, прийомів спілкування з однолітками та оточуючими, установок на адаптивну поведінку в різноманітних життєвих ситуаціях.

Основною вимогою освіти, частиною якого є здоров'язберігаюче середовище, є адресність педагогічних впливів. Особливого значення набуває педагогічний моніторинг, що в свою чергу стає інструментом індивідуалізації. Важливим напрямком педагогічної роботи є впровадження в навчальну практику технологій, що дозволяють побудувати для кожної підростаючої особистості індивідуальну траєкторію розумового розвитку, забезпечити її просування по цій траєкторії з урахуванням використання суб'єктивного досвіду і психолого-педагогічної підтримки. При цьому освітня технологія стає ефективною, якщо в якості її головного орієнтира виступає особистість і її самобутність. І неостання роль приділяється тут творчій активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу роль в цьому зв'язку грає формуванням життєво цінних якостей та оптимального психічного стану в складних умовах сучасного життя. Багато уваги даній тематиці приділи такі метри психології як Б.Г.Ананьев, С.Д. Максименко, Е.А.Клімов, Ж. Міссум., Е.А.Ямбург. Так, основні теоретичні дані про типологію поведінки і діяльності людини зосереджені у працях Б.А. Вяткіна, В.С.Мерлина, Б. М. Теплова, А. Анастазі.

Формування морального потенціалу передбачає підготовку до здорового способу життя, розвитку почуття відповідальності за духовний стан організму. На заняттях у ЗВО мають вироблятися навички самостійної оцінки впливу факторів соціального середовища на психічне здоров'я; вміння користуватися наявними можливостями для збереження психічного здоров'я з найменшими негативними наслідками; позитивне ставлення до власного вдосконалення; відповідальність за власне психічне здоров'я і здоров'я оточуючих; готовність допомогти іншому навчитися вирішувати проблеми.

Дані вміння і навички, як і ставлення до свого місця в навколишньому світі, визначають не тільки успішність пізнавальної діяльності, а й розвивають стресостійкість [6].

Важливим напрямком педагогічної роботи є впровадження в навчальну практику технологій, що дозволяють побудувати для кожної підростаючої особистості індивідуальну траєкторію розумового

розвитку, забезпечити її просування по цій траєкторії з урахуванням використання суб'єктивного досвіду і психолого-педагогічної підтримки. При цьому освітня технологія стає ефективною, якщо в якості її головного орієнтира виступає особистість і її самобутність.

Запозичене психологією з інших сфер діяльності поняття стратегії акумулювало семантику як із первісного джерела (військової науки), так і з суто психологічної царини. В результаті цього сплаву ми нині розуміємо стратегію як цілісне психічне утворення, динамічну систему з суб'єктивно-особистісними перевагами у виборі тих чи інших дій, спрямованих на вирішення творчого завдання. Загалом, це «генеральна програма дій, головний напрям пошуку й розробки, що підпорядковує собі всі інші дії» [8, с. 19]. Стратегія охоплює як підготовчі дії, так і планування та реалізацію.

У зв'язку з цим, постає питання, чи пов'язані здоров'язберечувальні технології суб'єктів освітнього простору та творча активність?

Відомо, що творча активність в основі має стратегію комбінування. По-перше, особа має оволодіти навичкою цілісного сприймання образу в усій його багатогранності. Водночас необхідно вміти розчленовувати його на окремі складові частини, компоненти, так звані «доданки». А. Ігнатьєв звертає увагу на те, що більшість людей, які не є професійними графіками чи живописцями, бачать речі вкрай недосконало: вони зовсім не помічають у них багатьох подробиць, навіть таких, що впадають у око [4, с. 80]. А саме ці подробиці можуть бути цеглинками, які потребують виокремлення з єдиного цілого з метою подальшого комбінування.

На цьому наголошує в своїх методичних рекомендаціях й М. Г. Дейнеко. Справді, більшість речей, що нас оточують, комбіновані, тобто є сумою простих геометричних тіл. Автор радить: перш ніж намалювати з натури якийсь предмет, необхідно уважно проаналізувати його форму, для цього уявно розчленувати модель на складові [3, с. 12]. Ось і прямий зв'язок між активізацією роботи просторової уяви та застосуванням стратегії комбінування. Доречними будуть в даному контексті слова В. М .Вільчинського, який стверджує, що вчитися малювати або писати фарбами означає вчитися бачити [1, с. 1].

Тож наступний момент – це розвиток вміння поєднувати виявлені компоненти в ціле. Запропонована стратегія включає два взаємно обернені процеси: аналіз та синтез. Крім цього, маємо налаштовувати школярів на багатоваріантність продукування нових образів і водночас на критичне оцінювання власних творів, виокремлення позитивних і негативних моментів. Дитину необхідно націлити на творчий пошук, особливістю якого є акцентування уваги не лише на результаті, а й на самому процесі. Вивчаючи творчість видатних митців, П. М. Якобсон зазначав, що не кожен художник потребує прототипу зображуваного; це залежить від особливостей його уяви, завдань та прийомів роботи. При цьому вчений додає, що інколи таке задумане художником обличчя створюється на основі фрагментів, окремих вражень. [9, с. 33]. Фактично вчений засвідчує використання стратегії аналогізування та комбінування і вказує на причини вибору того іншого. Практика підтверджує індивідуальну схильність кожного до надання переваги однієї з цих стратегій. Право вибору рекомендовано надавати вже після вивчення їх усіх.

Вміння формулювати нові комбінації відомих елементів передбачає сміливість і самостійність у своєрідному експериментаторстві, готовності до спроб і помилок, активного пошуку вдалих комбінацій [2].

«Навчитися творчості можна!» – переконані В. А. Кан-Калик та Н. Д. Нікандров, – адже в ньому беруть участь інтуїтивні дії, та в основі все-таки лежать знання та усвідомлення закономірностей [5, с. 36].

Як засіб сполученого розвиваючого навчання і контролю в практиці роботи ЗВО використовується підтримуючий і розвиваючий моніторинг успішності, що дає можливість складання індивідуальної психологічної корекційної програми навчання з опорою на успіх в досягненні позитивних навчальних результатів.

Мета статті полягає у висвітленні підсумків емпіричного дослідження та особливості роботи з матеріалом, який стимулює творчу активність суб'єктів освітнього простору у контексті здоров'язберечувальних технологій.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У дослідженні було використано методику «Геоколор». До дослідження належать критерії, що стосуються лише

методики «Геоколор» в модифікації Віннічук І. П., і зумовлюються її метою та особливостями роботи з матеріалом, який стимулює творчу активність. Це техніко-виконавчий критерій, що стосується рівня абстрагування. Перший Віннічук І. П. розуміє як застосування різноманітних прийомів складання аплікації (накладання, перерозташування, ритмізація). Критерій абстрагування розглядається Віннічук І. П. як вміння відійти від усталених традиційних стандартів, пов'язаних з певною формою та кольором. Наприклад, зелений трикутник асоціюється зі дахом будинку, жовте коло – з сонцем, серединкою квітки і т.п. Будь-яке нестереотипне бачення фігури – це вже крок уперед. Певна річ, критерій абстрагування можна було б розглядати як структурний компонент оригінальності, проте сам матеріал ускладнював методику своїми вихідними даними, в яких містилася підказка, але водночас число окремих аплікацій вимагало пошуку щораз нових рішень [2].

Варто детальніше зупинитися на такій визначальній особливості образотворчого мистецтва, як довготривала емоційна привабливість подібних занять. Захоплення результатами будь-якого виду мистецтва (літератури, музики, хореографії) цілком зрозуміле й передбачуване. Питання в тому, який наступний крок робить дитина після зустрічі з прекрасним? Залишається на споглядальних позиціях, чи хоче наслідувати, а в подальшому і навчатися цього? Навчання, як відомо, вимагає певних вольових зусиль, часом досить значних. Брак внутрішнього резерву для подолання труднощів автоматично нівелює бажання працювати. В цьому сенсі малювання має суттєві переваги в силу свого довготривалого емоційно-позитивного магнетизму. Образотворче мистецтво – не царина обраних, виключно талановитих і обдарованих. Це улюблена справа майже всіх малюків. Яскраву паралель у цьому сенсі можна провести з уроками гри на музичному інструменті. За свідченням багатьох педагогів, уже під час третього заняття учень розуміє, що досягнення бажаного результату вимагає тривалої роботи.

Аналіз результатів дослідження висвітлив таку динаміку. Повністю впоралися з поставленим завданням 72% осіб з експериментальної групи, з контрольної – лише 60% досліджуваних.

Превіримо результативність нашого експерименту за критерієм Фішера [7, с. 161].

Сформулюємо гіпотези:

H_0 – частина осіб, що виконали завдання, в І групі не більша, ніж у ІІ групі;

H_1 – частина осіб, що виконала завдання більша, ніж у ІІ групі.

Побудуємо таблицю.

Таблиця 1

Групи	«Є ефект» завдання виконали повністю			«Немає ефекту» завдання виконали частково			Суми
	Кількість досліджуваних	% частка		Кількість досліджуваних	% частка		
1 (експериментальна)	60	72	А	23	28	Б	83
2 (контрольна)	53	60	В	35	40	Г	88
Суми	113			58			171

Згідно даних [7, с. 330-332] визначимо величини φ, що відповідають процентним часткам в кожній з груп.

$$\varphi_1(72\%) = 2{,}026; \varphi_2(60\%) = 1{,}772.$$

Тепер підрахуємо емпіричне значення φ^* за формулою $\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2)\sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}$.

φ_1 – кут, що відповідає більшій відсотковій частині;

φ_2 – кут, що відповідає меншій відсотковій чстині;

n_1 – кількість спостережень у виборці 1;

n_2 – кількість спостережень у виборці 2.

У даному випадку

$$\varphi^*_{\text{емп}} = (2{,}026 - 1{,}772) \cdot \sqrt{\frac{83 \cdot 88}{83 + 88}} = 1{,}66$$

Згідно даних [7] визначаємо, якому рівню значущості відповідає $\varphi^*_{\text{емп}} = 1{,}66;\ p = 0{,}04.$

Можна встановити критичне значення φ^*, що відповідає прийнятим у психології рівням статистичної значущості.

$$\varphi^*_{\text{кр}} = \begin{cases} 1{,}64\ (p \le 0{,}05) \\ 2{,}31\ (p \le 0{,}01) \end{cases}$$

$$\varphi^*_{\text{емп}} = 1{,}66$$

Побудуємо «вісь значимості».

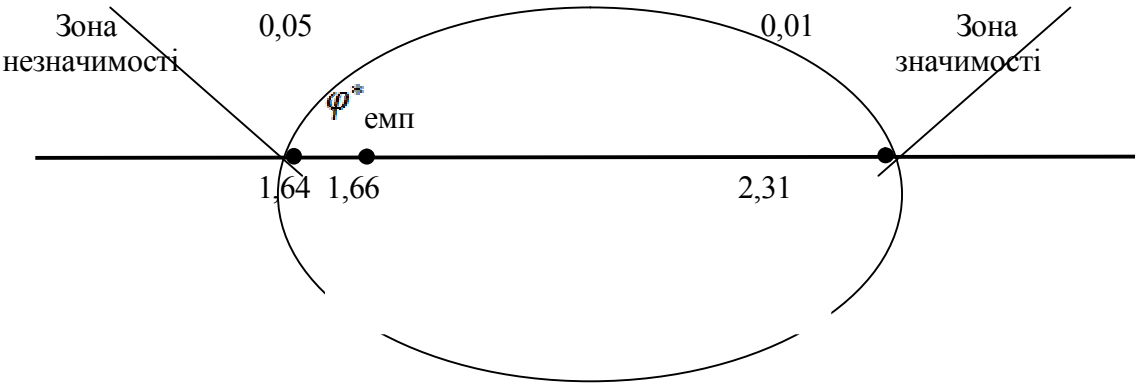

Відповідь: Отримані результати дають підстави не заперечувати H_1. Отже, частина осіб, що виконали завдання в І групі більша, ніж в ІІ групі.

Варто зазначити, що 6% досліджуваних з першої групи перевиконали завдання на 50% (попросили додатково аркуші та створили аплікації), у другій групі даний показник відсутній.

Враховуючи сюжетно-змістову насиченість образів, усі отримані зображення ми умовно поділили на три види:

Стереотипні: простота побудови образу, елементарність композиції, висока частота повторюваності, відсутність оригінальності.

Складні: за рівнем активізації творчої уяви цей проміжний етап переходу від стереотипного до оригінального образу характеризується ускладненістю побудови (зайчик, жабка, коляска, гусінь, магнітофон, автобус, корабель тощо).

Оригінальні: помітне авторське рішення, незвичайне компонування, творчий підхід. Як правило, це поодинокі зображення (Єгипет, вулкан, ластівка, кубок, кактус, дракон, жирафа, студент).

Стимулювання сталого розвитку особистості є надзвичайно важливим для реалізації стратегії стійкого розвитку цивілізації загалом. Вважаємо, що соціально-педагогічна діяльність у контексті сталого розвитку має сприяти розвитку особистості як ключового елемента соціальної спільноти будь-якого рівня, що здатний запобігати та вирішувати життєві проблеми.

Важливою умовою ефективності соціально-педагогічної діяльності є стимулювати особистості до створення духовно повноцінної стимулюючої та творчої діяльності середовища в різних соціальних сферах, що сприяло б духовно-творчому, особистісно-соціальному та суб'єктивному розвитку суб'єктів освітнього простору, стимулювало їх до самоорганізації та самоврядування, спонукало створювати власний житловий простір.

Майбутні педагогічні працівники повинні набути навичок створення духовно повноцінного стимулюючого та творчого середовища з метою сприяння сталому розвитку майбутньої особистості під час її професійного становлення. Компонентами духовного становлення є соціально-психологічні, духовно-ціннісні, творчо-діяльнісні, розвиваючі-суб'єктивні, ресурсні чинники, які є незмінними для створення творчого середовища у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Отже, педагоги повинні набути навичок творення духовного стимулювання і творчого середовища, яке сприяло б сталому розвитку особистості під час професійної підготовки.

Значно поменшало домашніх справ та обов'язків, натомість зросли розумові навантаження. Обтяженість шкільної програми науковими фактами призводить до того, що відповіді даються школяра ще до виникнення запитань, блокуючи тим самим природну цікавість. Уява активізується, коли відчувається брак знань [2].

Методологічна основа, шляхи та показники створення творчого повноцінного стимулювання як технології забезпечення психологічного здоров'я, а також умови для його ефективного функціонування досі недостатньо досліджені та вивчені.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримані данні дають змогу зробити висновок, що попереднє засвоєння стратегії комбінування позитивно впливає на швидкість продукування образів, а також на їх різноманітність, багатоваріантність. Досліджувані з експериментальної групи були озброєні певними знаннями, уміннями,

навичками, які допомогли їм ефективно та ощадливо використати час, виділений на виконання роботи.

Цікаво, що в процесі створенні одних і тих самих образів досліджувані застосовують різні деталі, внаслідок чого зростає варіативність зображень. Розуміючи обмеженість можливостей та складність задуму, кожен обирає певний пріоритет з власних міркувань. Робота над розвитком уяви не трансформується в набір вправ із зазначеного напрямку, а набуває цілеспрямованого характеру. Засвоєні стратегії в силу своєї універсальності можуть бути абстрагованими від конкретного предмету та застосовуватись у вирішенні будь-яких творчих завдань в іншій сфері діяльності. Всі ці позиції вдало переносяться у практичний досвід і сприяють розвитку всебічно обізнаної та адаптованої особистості у сучасному соціокультурному просторі. Відповідно, як наслідок, це сприятиме і здоров'язберечувальним технологіям у цьому контексті.

Перспективною подальших наукових розвідок вважаємо впровадження зазначених технологій в інші сфери діяльності особистості.

Список використаних джерел

1. Вильчинский В. М. Учитесь рисовать. Альбом для учеников 3 класса . К. : Радянська школа, 1976. 64 с.

2. Віннічук І. П. Особливості розвитку творчої уяви молодших школярів у сучасних умовах. *Актуальні проблеми психології*: *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. За ред. В. О. Моляко.* К. : Видавництво «Фенікс», 2015. Т. XXI. Психологія творчості. Випуск 21. С. 87-95.

3. Дейнеко М. Г. Образотворче мистецтво. 6 клас. Навчальний посібник . К. : Радянська школа, 1978. 263 с.

4. Игнатьев Е. И. Психология изобразительной деятельности детей. М. : Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1959. 190 с.

5. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. М.: Педагогика, 2010. 144 с.

6. Литвинчук Л. М. Застосування музичних зразків у психологічній роботі з залежними від опіоїдів та співвіднесення їх з об'єктивними показниками функціонального стану організму. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки.* 2017. №. 1. С. 115-122.

7. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологи. СПб.: Речь, 2013. 350 с.

8. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко. За загальною редакцією В. О. Моляко. К. : «Освіта України», 2008. 702 с.

9. Яланська С. П., Пільгук Т. С. *Психологія розвитку педагогічної творчості: навч. посіб.* Полтава: ПП Шевченко, 2015.114 с.

References

1. Vilchinsky, V.M. (1976). Uchytes rysovat. Albom dlia uchenykov 3 klassa [Learn to draw. Album for students of the 3rd grade]. K.: The Soviet School. (in Russian).

2. Vinichuk, I.P. (2015). Osoblyvosti rozvytku tvorchoi uiavy molodshykh shkoliariv u suchasnykh umovakh. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy* [Features of development of creative imagination of younger students in modern conditions. Actual problems of psychology: Proceedings of the Institute of Psychology. G.S .Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Edited VO Molyako]. K.: Phoenix Publishing House,. XXI. Psychology of creativity. Issue 21.,87-95. (in Ukrainian)

3. Deineko, M.G. (1978). *Obrazotvorche mystetstvo. 6 klas* [Fine arts. 6 class]. Tutorial. K.: The Soviet School. (in Ukrainian)

4. Ignatiev, E.I. (1959). *Psykholohyia yzobrazytelnoi deiatelnosty detei*. [Psychology of children's visual activity]. M.: Ed. Acad. ped. of the RSFSR. (in Russian).

5. Kan-Kalik, V.A, & Nikandrov N.D. (2010). *Pedahohycheskoe tvorchestvo* [Pedagogical creativity]. M .: Pedagogy.(in Russian).

6. Litvinchuk, L.M. (2017). Zastosuvannia muzychnykh zrazkiv u psykholohichnii roboti z zalezhnymy vid opioidiv ta spivvidnesennia yikh z ob'iektyvnymy pokaznykamy funktsionalnoho stanu orhanizmu [Application of music samples in psychological work with opioid addicts and correlation of them with objective indicators of the functional state of the organism. *Scientific Bulletin of Mykolayiv National University named after VO Sukhomlinsky*]. Series: Psychological Sciences.1, 115-122.

7. Sidorenko, E.V. (2013). *Metodu matematycheskoi obrabotky v psykholohy.* [Methods of mathematical processing in psychologists]. St. Petersburg: Speech,. 350 . (in Russian).

8. *Stratehii tvorchoi diialnosti: shkola V. O. Moliako* [Strategies for creative activity: the school of VA Molyako]. (2008). Edited by VA Molyako. K.: Education of Ukraine, 702. (in Ukrainian)

9.Yalanskaya, S.P. & Pilguk, T.S. (2015). *Psykholohiia rozvytku pedahohichnoi tvorchosti* [Psychology of pedagogical creativity development: textbook. Tool]. Poltava: PE Shevchenko,114. (in Ukrainian).

Резюме

Литвинчук Л. М. *доктор психологических наук,*
старший научный сотрудник НА ГПС
имени Богдана Хмельницкого

СТИМУЛЯЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СУБЪЕКТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА КАК ТЕХНОЛОГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ

Статья посвящена исследованию стимуляции творческой активности субъектов образовательного пространства как технологии обеспечения психологического здоровья. Для решения этой задачи была использована методика «Геоколор» в модификации Винничук И.П. Согласно результатам проведенного исследования становится понятно, что предварительное усвоение стратегии комбинирования положительно влияет на скорость продуцирования образов, а также на их разнообразие, многовариантность.

Ключевые слова: *психическое здоровье; творческая активность; стратегия комбинирования; анализ через синтез; умение; навык; образовательная среда.*

Summary

Lytvynchuk Lesia *Ph.D. in Psychology, Senior Researcher*
National Academy of the State Border Guard Service
of Ukraine named after Bogdan Khmelnitsky

STIMULATION OF CREATIVE ACTIVITY OF THE SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL SPACE AS A TECHNOLOGY FOR PROVIDING PSYCHOLOGICAL HEALTH

The article is devoted to stimulate creative activity of subjects of educational space technologies for psychological health. In recent years there has been progress in the theory and practice of training and upbringing of the younger generation. increasingly makes use of new technologies of training and education.

One of the features of modern democratic societies is a revision of the traditional goals of educational space, which today is not to create ideal conditions for the development of the personality involving free of any conflicts, the environment, and to ensure the systematization of mental and motor fitness of a person to transition to adulthood. And last but not least it is paid to creative activity, because creative activity is the basis of a strategy combining, first, a person must master the skills of a holistic perception of the image in all its facets.

Raised by the research ***problem*** *in this article is that the ability to formulate new combinations of known elements involves courage and independence in a kind of experimentation, willingness to trial and error, to actively search for successful combinations. All these positions are successfully transferred into practical experience and contribute to the development of fully informed and adapted individual in modern social and cultural space, and therefore her health as such.*

The ***purpose*** *of this article is to highlight the outcomes of the empirical research and working with material that stimulates the creative activity of subjects of educational space in the context of health azarashvili technologies.*

In our study, was used the ***method*** *of "Geocolor" in modification Vinnichuk I.P. To of research are criteria that relate only to the methodology of "Geocolor" and due to its purpose and peculiarities of working with a material that stimulates creativity. It technical and Executive criteria, with regard to the level of abstraction. First we understand how the use of different methods of preparing of an application (overlay pererozmischennya, ritmaa). The criterion of abstraction is considered as the ability to depart from the established traditional standards associated with a particular shape and color.Therefore, the search for the methodological and diagnostic approach that would best meet the requirements of our research continues. However, any empirical study should be based on proven and reliable data collection tools. To solve this problem, the method "Geocolor" was used.*

Conclusion. *The analysis of the research results highlighted a certain dynamics: 72% of the subjects from the experimental group and only 60% from the control group fully coped with the task. The effectiveness of our experiment was tested by Fisher's test. According to the results of the study, it becomes clear that the preliminary mastering of the strategy of combining has a positive effect on the speed of production of images, as well as their diversity, variety.*

Originality. *Given the plot-content saturation of the images, all the obtained images were conditionally divided into three types.*

Key words: *mental health; creative activity; combination strategy; analysis through synthesis; skills; educational environment.*